

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Pulaar

Seese-seese

Tolno ⑥ Deftere ②

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Loowdi deftere ndee

Kanɓe Baru 4

Ɗanngal Waandu e Sanngalde..... 15

Ndakaaru 27

Waabiliire 41

Kan̄e Baru

Baru ko demoowo koɗɗo gurel Jibaa. Ko o gaamɗo, jidɗo jawdi kono o yidaa tampude. **Ndunngu** badiima, te o suwaa **heblude** ngesa makko. Ñalawma gooto, o yahii haa nder ladde, omo haaltoo.

- Eskey miin, hol to ndañat-mi kan̄e tawa mi tampaani. Doon e doon o nani **diiraango** wondungo e henndu mawndu. O yeccitii, o yi'i jinne kulbiniido. Jinne oo jogii ko mbaadi neɗɗo, omo waɗi **noppi juutɗi** e gite mawɗe kubbooje. Kulol nanngi Baru, o aani.

Baru woni e siññude, ina yeewa no dadndiri **fittaandu** mum.

Booyaani tan, jinne oo wi'i mo :

- Baru, ko ndari-ɗaa ɗoo koo fof mi nanii aɗa haaltoo. Haalan am ko njid-ɗaa.

Baru jaabii :

- Miin ko kanje keewɗo njid-mi tawa mi liggaaki.

Jinne oo jaabii :

- Maa mi rokke kanje haa njone-ɗaa. Kono maa ɗum artoy e **besngu** maa. Kala biɗɗo mo njibin-ɗaa maa ardu e **feryere** kanje e banndu mum. Deen **maale**, alaa baawɗo ittude ɗe.

Mijito no feewi e ko kaalan-maa-mi koo.

Jinne oo wi'i Baru :

- Maa a heew kanje dey, kono a dañataa **mbelamma** aduna.

Baru woondi wonde ko kanje tan yidi etee alaa ko jaranaani dūm.

Doon tan jinne oo waɗi mes, majjiri mo. Baru taabii laayde hooti galle mum. E laawol ngol, o woni **e mijtaade** : « dañɗo kanje kay mette mum **nduntima**. » Nde o yottii galle makko ndee, o tawi e nder suudu makko, wakannde heewnde tep kanje. Baru weltii no feewi, heñii moofti wakannde ndee to juude njottotaako. O joodii e dow leeso makko, omo miiɗoo nguurndam mbeldam dam o **jogori** wuurde.

Baru mahi galle joodfo mo yimbe kala kaalata haala mum e nder gurel Jibaa. O soodi dimaadi e na'i keewdi. O soodani rewbe makko comci joodfi. Mo cooyni-daa heen fof daande mum ina **delka** kanje. Sahaa kala, o hirs **ngaari**, o nodda welnere e galle makko. Kala kaalando mo haaju mum, o gantina. O yejjitii tampere nde o wuurnoo. So o wonii e nder dingiral, o holla **giy'iraabe** makko ko kanko buri dumen jawdi. So o wonii e nder yimbe, kala kaalfo o **janndila** dum.

Nde yahi haa woni lewru, debbo **jeewo** oo funii bibbe dīdo. **Punaado** gooto oo ardi e feryere kanje e yitere banngē ñaamo. Punaado keddiido oo dañi e gite mum dīdi kala feryere kanje. E ndabba, gooto oo woni **ɗokko**, keddiido oo woni gumdo.

Ko yontere tan fawii heen, jommbaajo makko **hebtii**. Ngeel binngel jibidinaa e nofru kala feryere kanje. O wonti paho sabu noppi cukkuɗi. Baru dañi ko muusi ɗum no feewi. Bernde ndee boni sabu o waawaa safrude bibbe makko.

Sukaabe heddiibe ɓe o dañi ɓee ngari ko ɓalli mumen ina mbadi perye kanje butte. Baaba maɓɓe Baru wadii heen jawdi keewndi ngam safrude ɓe kono **laataaki**. Fibir-baaji mo o haalanaa fof o yeewoya dum. O tottu maa jawdi, kono hay gooto e maɓɓe waawaani humtude haaju oo. Gooto e sukaabe ɓee ina jogii maande mawnde e keeci ina haɗa dum **ajjaade**. Suka godɗo oo, perye kanje puɗi ko e **ɓernde koyngal** ina haɗa dum yahde. Dewo oon suka, ina jogii haayre kanje e folon junngo nano ngoo. Duum haɗi mo hofde junngo ngoo. **Kodda** gorko oo, ñaayre nana fanjinii e tiinde mum haa yidi muurde yi'tere ndee.

Ñalawma gooto, Baru ina joodii e hakkunde galle mum, rewbe makko ina taarii mo. **Lemmbel** oo yontaa ina wada ataaya. Baraade nde o defirta ndee ligguraa ko kanje. Caggal nde be njari lowwol, miñiiko debbo biyeteedo Aysata yottii. Yeewtere ndee beydii **jirwude**. Booyaani, sukaaabe makko fijoynoobe bee naatti galle. O hucciti e mabbe o yi'i maale mabbe dee tan banndu nduu dogi. Baru turii, woni e woyde. Miijo ngoo **duri**, o miiyii ko jinne oo wi'iinoo mo, o fuddii **nimsude**.

Baru dogi ruttii nder ladde. O joodii e dow **waande** omo woya daande dow. Omo wulla omo **haaltoo** ellee kaangaado. To tolnii-daa kala a nanat daande makko, omo wiya : « Wooy am, mi lorlii sukaaɓe am sabu jawdi. Mi bonnii aduna besngu am. Hol lomtotoodo-mi janngo so mi nattii waawde ? Kamɓe fof ko ɓe **ustoraabe** **terɗe**. So mi waawno tottude jawdi am ndii fof ngam ɓiɓɓe am ɓee cella, mi wadatno dum. Kala cafroowo gondo e **faɓnde** hee, mi yahii toon. »

O joodii haa booyi, o nani **diiraango** ummiingo e waande nde o joodii ndee. Tagoodi mawndi darii e yeeso makko. Ndi wi'i: « Baru, ko miin jinne, mi yurmiima ma. Dum doo fof mi haalaniino ma kono ngardin-**daa** yidde maa. Rutto galle maa, maa mi **walle**. Sukaabe maa bee fof ma mi fawtan be pawe gonde e balli mabbe dii. Wumbe bee maa mi feertu gite mabbe. **Woofdube** bee maa njahru koyde mumen. Kono noon Baru, maa mi hebtu kanje maa oo fof. »

Baru ruttii galle mum, tawi sukaaɓe ɓee fof cellii. Kono noon o tawtaani toon hay **abbere** kanje. Sukaabe ɓee fof ndutti e sagooji mumen. 'Be njogii semmbe e **mbaawka**. Ko doon tan Baru wi'i yo ɓe ndutto gese ɓe liggoyoo. Tobo ngoo heewi, ngesa Baru baa fof barkini. Nde ndunngu nguu siilti, Baru e sukaaɓe mum **coñi** gawri keewndi. O yaltini heen asakal, o wuurni heen ɓesngu makko haa heddii. Gila ndeen haa jooni, Baru faami wonde jawdi **aade** ko cellal.

Naamne

1. Hol ko Baru yi'i to ladde too ?
2. Hol ko hollirta wonde Baru ko galo jooni ?
3. Hol ko wadi sukaabe Baru bee kala ngustoraa terde ?
4. Mbele ada sikki jawdi tan yonii ngam hebde mbelemma aduna ?

Danngal Waandu e Sanngalde

Danngal Waandu e Sanngalde

Wadiino ñalawma gooto, Waandu e sanngalde ina **dannadoo**.
‘Be pini gila gertoode na **njogga**, be kacitii lacceeje mabbe haa be
kaari. Gooto kala yetti **kabirde** mum, be pawii e laawol. ‘Be kawri e
laabi-celi, be calmondiri. Gooto kala haalani goddo oo innde mum.
Ko doon Waandu, e caaysayaagal mum, wi'i kañum ko Kodo woni
innde mum. Sanngalde noon, haalani Waandu innde mum **tigirigi**.
Caggal duum, sehilaabe dido hesbe bee pokkiti pa'i wuro ina wi'ee
Ariweltoo.
Kambe dido kala be mbeltii. Gooto kala wi'i dañii jahdiido jeewtoowo
dum e laawol hee.

E laawol ngol, ɓe ngoni e yeewtude yeewtere welnde sanne. Gooto e maɓɓe kala ina haalana godɗo oo **nguurndam** mum. E laawol ngol, ɓe mbirtiima gure keewɗe. Nde ɓe mbirtii wuro adiingo ngoo, ɓe nji'i weendu mawndu, sukaaɓe ina heen lootoo. Nde ɓe ɓenni ngoon wuro, ɓe keɓi dunndu mawndu. Ledɗe keewɗe na tawee heen : gawde, koyle, **ɓowɗe**, nammaade, e ko nanndi heen. Nde ɓe njottii Ariweltoo, ɓe nji'i na'i ooroynooɗi ina njofa e gedduuji mumen, gaynaako ina reggini ɗi. Ko e oon sahaa, naange ngee woni e **mutɗe**. Sukaakaɓe fijoynoobe ngarti nder wuro ina ndiddondira e **borti**. Rewɓe teenoynoobe ina naatta wuro ina ndoondi bahe ledɗe.

‘Be njahi ko juuti haa be njottii Ari-weltoo, ebe ngondi e tampere mabbe. Joom wuro ngoo **jaɓɓii** be. O totti be jippunde e ndiyam ko be lootorii haa be laaba. Nde be pooftii seeda, afo joom wuro ngoo addani be bool maara e teewu. O wi'i ko hobbe bee njeyi dum. O fawi bool oo e hakkunde suudu nduu, o wi'i be : « Ko joom wuro ngoo neldi hobbe bee nguu **kodungu**. »

Sanngalde ummii yidi naatnude junngo mum, kono Waandu wi'i mo : « Koo maaro wonaa ko maa. Ma a taw joom wuro oo ko **jejjitdo** ma. » Waandu ñaami haa **noli** yiye, woppi sehil mum waaldi reedu mehru.

Sanngalde waaldi reedu mehru, heege findini dūm pecce jamma.
O ummii, o boornii comci Waandu o yahi gese gonde caggal wuro dee.
Sanngalde ñaami toon ñebbe e ñammbi haa bernde mum buubi.
O **mooytii** seese o leltii. Nde yimbe pini, wuro ngoo tawi gese dee ko
ñaayaade. Be ceki, be yetti **cabbi**, be pa'i to hobbe bee, ebe nduka,
ebe mbi'a : « Ko bee hobbe bonbe **ñaayi** gese men. »
Waandu gididi e doyingol ina wondi e kulol. O finndini sehil makko
Sanngalde. Kambe dido kala be njalti boowal.

Waandu naamnii sehil mum ko kewi. Sanngalde wi'i mo : « Yimbe wuro ngoo ko **mettinbe**, be mbi'i ko kodo oo bonni gese mabbe dee hanki jamma. Yah haaldu e mabbe tawde ko aan wi'etee Kodo.»

Nde waandu yalti suudu be nji'i comci mum ina moddi leydi. Wuro ngoo fof **nanondiri** ko Waandu woni gujjo mumen. Be naamnii sehil makko Sanngalde, no foti cabbi be poti fiyde Waandu. Sanngalde jaabii be : « Cabbi teemedde didi tan na yona. »

Kono Waandu wi'i joom wuro ngoo : « Hade mon fiyde mi, noddee **ñaawoobe**. »

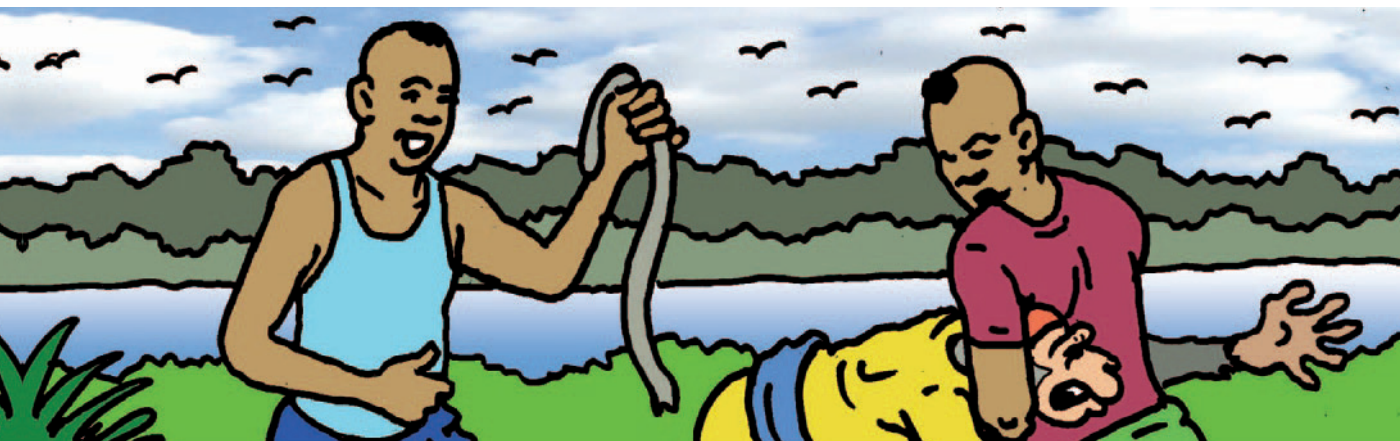
Joom wuro ngoo wi'i be, o haalii goonga, mbaɗen seese. O neli kodda makko oo noddoyi ñaawoobe bee, kambe fof be kawri **dingiral**.

Nde ñaawoobe bee njottii e dingiral hee, dental ngal kala joodii ina hedoo. Waandu ummii darii wi'i be so on njidii anndude goonga oo, njarnee min ko **tuutnata**. Joom wuro ngoo neli yoo addane ndiyam **baaji**. Ko Waandu adii yarde, o tuuti, gabbe maaro caami. Sanngalde woobi heen, tuuti ñebbe et ñammbi. Ñaawoobe bee mbi'i be : « Gujjo mon nani. »

Yimbe wuro ngoo naamnii kodo oo no foti **cabbi** Sanngalde foti fiyeede. Waandu wi'i be : « Cabbi teemedde tati. »

Yimbe wuro ngoo lappi Sanngalde haa banndu nduu fof **tacciti** yiyyam. Nde be pari, be njaltini be, kambe dīdo fof wuro ngoo.

Ko Sanngalde adii yaltude wuro ngoo ina wondi e mette. Omo miiɗoo hol no o waɗata haa o yobtoo **gacce** e mette de Waandu fawi mo de. 'Booytaani tan o hawri e **wileeɓe**, o wi'i be : « Won Waandu arata caggal, ustancee ndu laaci mayru sabu ina tampini ndu.» Nde Waandu yettii, wileeɓe bee corti labi ngirbii ndu. Waandu huli, naamnii ko dum woni. Wileeɓe bee kabri mo wonde won dewɗo doo naane wi'i yo o ustance laaci makko kii ina tampini mo. Waandu wi'i o haalaani goonga, oon ko **gaño** mum tan. Waandu wulli haa tampi kono haɗaani wileeɓe bee tayɗe laaci kii. Waandu jokki laawol kañum e laacel mum **jaddel**.

Ngam waawde yobtaade, Waandu **heñii** arditoyii sehil mum. O hawri e sukaaɓe raddoyoobe nder ladde. O wi'i ɓe : « Baylo am gooto nana ara cagal am, omo **wammbi** kure laaɓe, mi rokki on ɗe. »

Nde Sanngalde yottii, sukaaɓe ɓee noddi mo.

- Hee ! ar gaay.

- Hol ko woni ?

Sukaaɓe ɓee mbi'i mo : « Ko **njaatige** maa birtiido ɗoo jooni oo rokki min kure laaɓe ɗe mbammbu-ɗaa ɗee. »

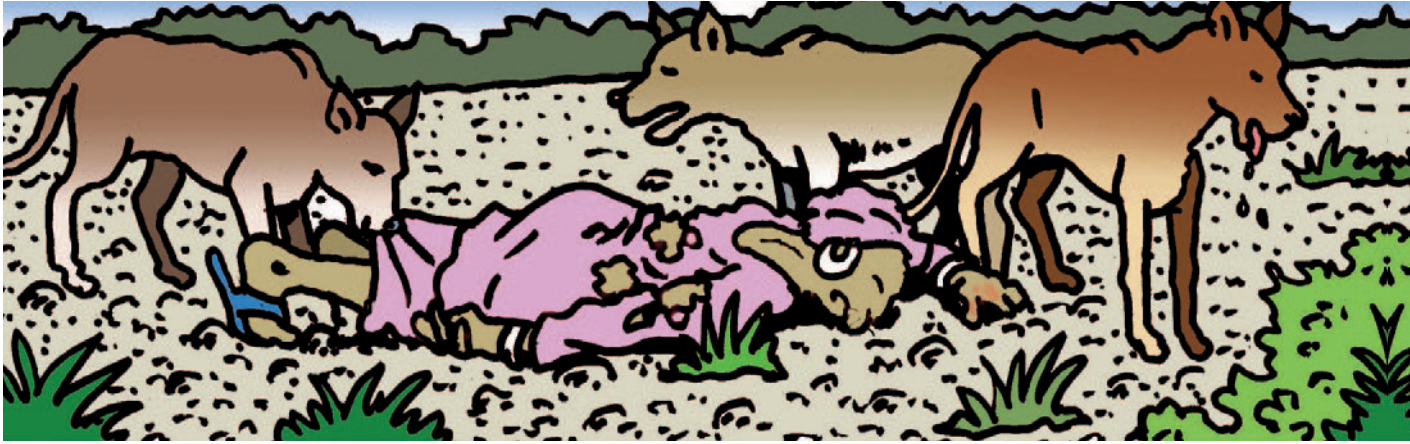
Sanngalde yeddi haa tampi, wi'i ɓe ɗum wonaa kure laaɓe. O anndini ɓe wonde ko e ɓanndu makko ɗum jeyaa, kono sukaaɓe ɓee keɗaaki mo. ʼBe turi mo, ɓe piyi mo haa o fortii, ɓe ngitti **cette** makko ɗee fof. Sanngalde heddii nguru ɓolu.

Nde Sanngalde wadi feere haa boccitii sukaaɓe ɓee, ko ndeen o dogi haa o arditii Waandu. O hawri e raddooɓe. O wi'i ɓe :

- Waandu nana ara caggal am. Odon mbaawi **heɓtinirde** mo no weebi. Laaci kii ko tayki. Hoto o boccito on.

Raddooɓe ɓee cuudii e nder **cofoyyi**. Booyaani Waandu yottii. Raddooɓe ɓee njani e makko, piyi mo sawru o yani. 'Be tawi mo doon ɓe mbari mo. 'Be kutti ndu, ɓe loowi teewu nguu e nder **sasaaji** mabɓe.

Nde raddooɓe ɓee njanata e Waandu, Sanngalde ina suudinoɔ e sofoɣuru, ina yeeɓa. Ko nde ɓe mbari mo ndee o yalti omo weltii. Sanngal fudɗii leewaade sikki yoftiima.

Ndeke won ɗo **pobbi** ngonnoo e sara makko ina ndadda mo kanko ne. Pobbi ɗii ina mooytoo ngam hirɓude mo. Sanngalde jokki ina ama, ina holla weltaare mum.

Pobbi ɗi njani e dow makko ina ɗata. E oon sahaa, Sanngalde nattii jogaade cette ko ina daɗndira hoore mun. Pobbi ɗii **njinngi** mo, tayi banndu nduu fof, o maayi. ɗi ñaami mo haa ɗi ɗoli yiye ɗee.

Ko hebi Sanngalde e Wojere ko waɗi Pulaar wi'de : « Kala ko **tonngu** dasi, artirta ko e koyɗe joomum. »

Naamne

- 1 Hol fottuɓe ngam yahdude Ariweltoo ?
- 2 Hol ko waɗi Wojere ñaami woppi jahdiido mum ?
- 3 Hol ko waɗi Sanngalde boornii comci Wojere nde yahata gese ndee ?
- 4 Hol no njiiru-ɗaa cehilaagal Wojere e Sanngalde ?

Ndakaaru

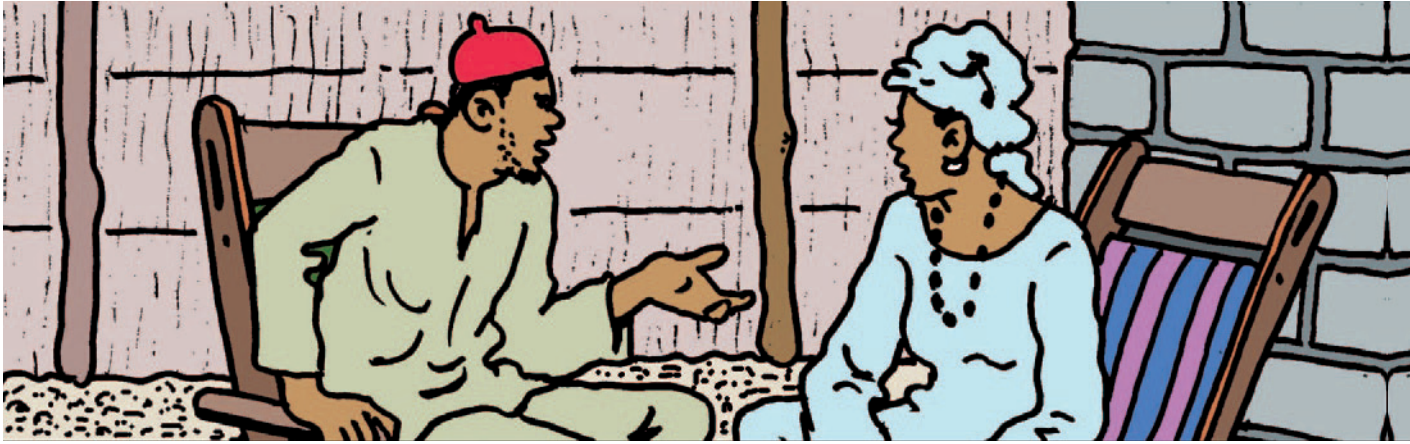
Ndakaaru

Wonii duubi dīdī ko Hawo e Hammadi ene mbinndondira e Eduwaar e Misel. Ñalawma gooto, tawi be naatii e guurte mawde dee, Aali, nawoowo nelde oo, addani be **bataake**. Sukaabe bee njahi to yummum en, be njanngi bataake oo e yeeso makko, be tawi **sabaabu oo** ko belɗo. Misel'en ko ko mbismii be ngam be njilloo ɗumen Ndakaaru haa guurte mawde dee ngasa. Sukaabe bee meedaa yahde laamorgo leydi Senegaal, ko ɗuum wadi be mbeltii.

Nde neene mabbe hedii be haa be **njoofni**, o wi'i be, yoo be kaalan baaba mabbe.

Nde Baaba Haaruna ummitii jamaa, sukaabe bee kaalani mo kabaaru oo. O weltii heen, o wi'i be yo be ngoppu o haalda heen e neene mabbe. Sukaabe bee ina keppa anndude ko **jinnaabe** mabbe njamirta. So tawii be caliima, hol no sehilaabe mabbe bee paamirta ɗum ? Hol no mbaawirta muñde waasde yahde Ndakaaru ?

Hannde ko **nguleeki** muuski wafi e falnde ndee. Won e colli dii, njiila haa ina njana e leydi. Cikkataa naange ngee ko ko buri **badaade** leydi. Wuro ngoo fof na woytoo nguleeki kii.

Ko hannde kikiide jinnaabe sukaaɓe bee kaalata ko pelliti e **ɗanngal** Ndakaaru ngal.

Neene Kuro e baaba Haaruuna njippiima, ɓe ngottiima haa ɓe **kaljiti**. Joom galle oo wi'i joom suudu mum : « So en pooftiima seeda njeewten e bataake sukaaɓe bee. »

Joom suudu oo jaabii mo : « Eeyi, baaba galle! Pot-ɗen ko haaldude e maɓɓe, ngannden ko ɓe njaabotoo sehilaabe maɓɓe. »

Neene Kuro kam ko jurmiido sukaaɓe bee. Omo huli Ndakaaru sabu kabaruuji di o nanata dii. Miiɗo makko ko fadde haa yeeso nde ɓe puɗɗoo yahde to wuro teeru too. Baaba Haaruuna deeyni hakkille makko, wi'i mo ina laabi mo maa ɓe ndeen sukaaɓe bee haa ko huletee heen koo waɗataa.

Caggal nde joom galle oo yeewtidi e joom suudu mum haa gasni, be nanondiri e konngol. Sukaabe bee yo njilloyo kono be ngonataa toon haa guurte dee ngasa. Nde takkusaan yoni haa baaba Haaruuna juuli, o noddi sukaabe bee nder suudu makko. Hammadi ronkitii hay daraade sabu hulde salaneede yahdu nduu.

Baaba Haaruuna anndini be wonde neene maɓɓe jabii be **kodoyoo** Eduwaar'en. Nde yamiroore ndee yani tan, sukaabe bee ndiwi be **kiwlondiri**, be totti baaba oo junngo, be njetti dɗum. Ko noon be ndogi be marɓoyii e neene maɓɓe ebe njima : « Ndakaaru neenooy am, Ndakaaru. » Neene maɓɓe wi'i yo be puɗɗo **heblaade** gila e jooni. O wi'i be : « Odon poti **waynaade** banndiraabe pewjane-don njettordi. Goggo mon Wuuri ina waawi rokkude on miiɗo e ko foti soodeede sabu luumo Sakkal ngoo ko baawo-janngo. »

Janngo e mum tan, sukaaɓe ɓee mbinndi jaabawol mumen, njahi posto ngam neldude ɓataake oo. **Ñiibirde** posto oo ko nokku jaajɗo joodɗo. Ko **mahdi** kesiri, pentiraandi goobu daneejo. E yeeso hubeere ndee, ina wadi **alluwal** mawngal ina winndaa innde ñiibirde ndee. Nde sukaaɓe ɓee naati nder, ɓe tawi toon rewɓe e worɓe ina ndeggondiri e yeeso kontuwaar hee. ʼBee ko ɓatakeeji mumen neldata, heddiibe ɓee ko aranɓe maandaaji walla neldooɓe bagaas.

Sukaaɓe ɓee naamnii haa kollaa to ɓe poti yahde. Nde ɓe ndewondiri haa ɓe njottii, ɓe coodi **temmbere**, ɓe ɗakki e ɓataake hee. Nde ɓe ngasni ɓe njahi to wakannde ɓatakeeji too, ɓe corni heen ɓataake maɓɓe. Eɓe ɗaminii, maa sehilaabe maɓɓe keɓ mo ɗoo e balɗe ɗiɗi. Nde sukaaɓe ɓe ngarti wuro, ɓe njippii e oto tan ɓe cooyinii sehilaabe maɓɓe Saada e Binta. Saada e Binta kaalani ɓe hol to ɓe ngummii, ɓe kaalani ɓe kabaaru oo, ɓe mbaynondiri.

Ñalawma alet hannde oo, neene Kuro ko neldo sukaaɓe ɓee yoo mbaynoyo. O wi'i yo ɓe njah to goggo maɓɓe Pennda, gorgol maɓɓe Madiina e to Kaawu maɓɓe Sammba.

Kala heen galle mo neene maɓɓe wagginnooɓe, ɓe njottii ɗoon ɓe tintini yahdu maɓɓe. Ɗo ɓe njahnoo heen kala, ɓe ndokkaa duwaawu, ɓe tottaa njettordi. Kaawu maɓɓe Sammba rokki ɓe ko gertoode ɗiɗi, **gorgolaabe** maɓɓe ɓee ndokki ɓe kaalis. Goggo maɓɓe Pennda yeewtidi e maɓɓe ko yowitii e laawol Ndakaaru, waajii ɓe, reentini ɓe. O **waggini** ɓe yo ɓe njogo nehdi e hurum e galle mo ɓe pa'i oo. O rokki ɓe aadi ñalnde alarba ngam yahdude e maɓɓe to **luumo** Sakkal. Maa ɓe mbaaw ɗaɗɗe toon comci kesi, paɗe e saakuuji kesi. Maa ɓe mbaaw timmitinorde nelde maɓɓe. Goggo maɓɓe Pennda ko nedɗo moyɗo **gannduɗo aduna**.

Ko alarba luumo Sakkal wadata. Gila fajiri goggo Pennda arani sukaaɓe bee hade kaar jahoowo toon oo **boccitaade**.

Nde ɓe njottii Sakkal ndee, tawi ko luumo ngoo fudɗiima heewde yimɓe, soodoobe bee nana mbaɗa yah-ngartaa. Yeeyoobe bee ina njima, ina ngama ngam foodde soodoobe bee. Luumo ngoo na jirwi no feewi, gulaali e luukaali ngasataa. Yimɓe bee na ngummoo e **jookli** taariidi Sakkal dii kala. Njeeyguuji keewɗi ina ngoodi doo : gaweeji e ɓiɓɓe leɗɗe, **jawdi ndariindi**, comci e bagiiji, kabirɗe, ekn.

Goggo Pennda e sukaaɓe mum njottii tan cooyinii suka debbo jeeyoowo comci. Suka debbo oo nana fobɓa, ina yima, ina **manta** moyɗere njeeygu mum. Goggo Pennda salmondiri e makko haa joofni, joofii mo comci worɓe e rewɓe di o liggi. Suka debbo oo heɓni mo, ɓe kaaldi haa ɓe kawri, sukaaɓe bee ndaɳi kala ko njiilotonoo e comci.

Hawo dañi ko robbooji dīdī. Robbo heen gooto ko bulaajo baɗɗo **dīdī daneeki**. Keddiɗo oo ko boɗeejo baɗɗo pate daneeki. Hammadi kam ko simisaaji dīdī, pantalonaaji dīdī e piliweer gooto goggo makko soodani mo. Simisaaji dīi e pantalonaaji dīi ina njahdi, etee ina poti rip e Hammadi. Ko piloweer oo tan ɗebi burde mo seeda. Paɗe ɗee e saakuuji dīi, gorgol maɓɓe soodoyi ɗum ko to suka gorko godɗo, dabbo, coftudo, caɗo lamɗam. Kaŋko e goggo Pennda eɓe nganndondirii gila ko booyi. Kambe njanngidi lekkol, kono suka gorko oo ko njeeygu tan yiɗnoo. Caggal nde ɓe calmondiri, ɓe ngiirti bayraadi, googo Pennda **suɓanii** sukaabe ɓee paɗe e saakuuji joodɗi. Kaaldigal ngal juutaani sabu **teddungal** gonngal hakkunde maɓɓe.

Nde ɓe ngarti wuro, goggo Pennda holli neene Kuro ko ɓe coodi koo. Nde o haalani mo ko ɓe coodi ɗum, o haawa kadi no miñiiko oo waawiri kaaldigal.

Jooni ina wa'i no fof timmii, alaa ko heddii so wonaa Hawo mooroo, Hammadi femmboo. Ko Raamata, sehil gogga Pennda foti **moorde** Hawo. Hammadi noon, yahata ko to Demmba **pemmboowo** oo. Neene makko ina reentina mo wonde hoto o femmbo pemmbi maɓɓe kaawniidɗi ɗii ; yo fof fot.

Comci maɓɓe nguppanooma haa paasaa. Neene Kuro feewnanii ɓe **mburaake** e beñe gawri.

Gertoode e jaawle ɗe ɓe poti naworde ɗee, baaba Haruuna nana **ñamma** ɗe e nder nguunu. Goggo Pennda soodanii ɓe biyee e oreer dogoowo hakkunde Sakkal e Ndakaaru.

Kaar oo yottii Yaman ko waktuuji jeedɗi subaka.

Ko aset hannde oo goggo Pennda nawata sukaaɓe ɓee. Oreer oo ummotoo Yaman ko waktuuji jeedidi pawdi hojamaaji cappande tati. Ko subaka law sukaaɓe ɓee pini, keblii. Nde kaar oo yottii ndee tawi ko eɓe ndarii kamɓe e goggo maɓɓe.

So a yi'i ɓe, a **heɓtintaa** ɓe nii. Hawo ɓoornii ko robbo mum boɗeejo mo soodananoo luumo too, omo moorii jubbi joodɗi baɗaadi ñaaye ɗelkooje. Paɗe makko ɓaleeje ɗee ne njoodi etee na njahdi e ko o ɓoornii koo. Hammadi noon ɓoornii ko comci mum juuldunoo taaske ɗii. Ko **dolokke** gondudo e tuuba mbasenɗe daneejo. Daande dolokke oo ko ko **daaminiraa** gaarawol oolol. O waddi heen paɗe mukke ɗe baaba Haaruuna sodannoo mo to Sammba sakke.

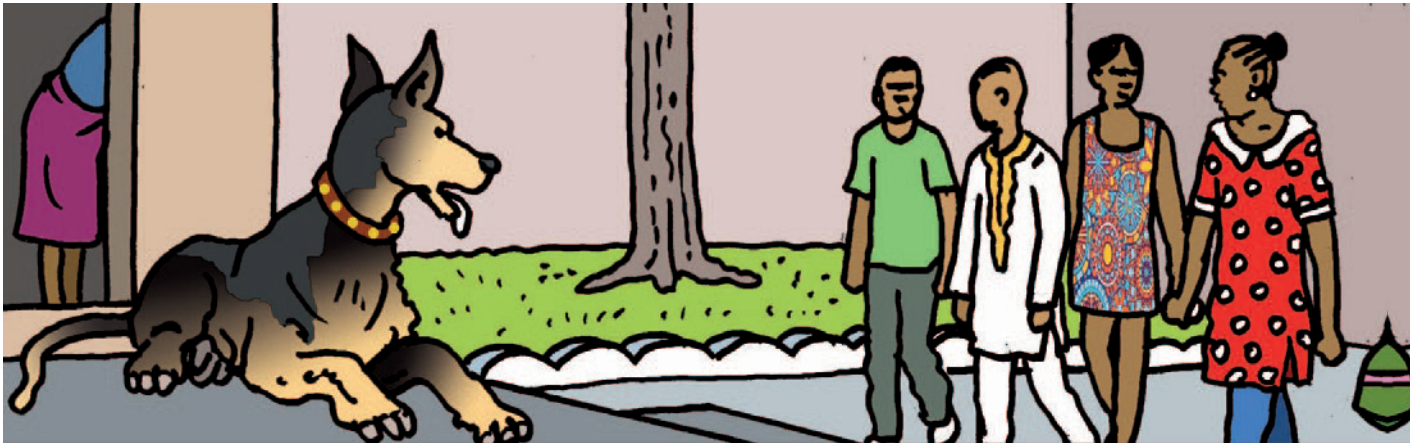

Nde amparantiiji dñi ɗabbini bagaas oo haa pari, baaba Haaruuna rokki duwaawu, be **mbaynondiri** e neene mabbe. Be njoli haa be njoodii, tan oto oo duñi **huccani** Ndakaaru. Neene Kuro darii doon ko juuti ina soynoo haa oto oo heltoyii , nde o fuddii fokkitde.

Jooni noon, alaa ko sukaabe be njiyata so wonaa Ndakaaru. Goggo mabbe nana haalana be inde gure de be mbirtotoo kam e nokkuuji dowludi dñi. Hammadi na yeewa ledde deggondirde dee, ede mba'i no dogooje nii. Oto oo na dogo tan ebe beydoo wodfude Yaman, berde mabbe puddii heccidde. Hawo nii fuddinooma rufde gondi kono o wadii feere haa hay gooto yi'aani mo. Hammadi ina yeeba besngu waandu ina foodondira **dennde**. Oto oo dogi haa booyi, Hawo daanii, goggo makko lelhi mo e dow mum. Hammadi noon kala ko be mbirtii ko anndaa, naamnoto gorgolaajo oo, o janngii ko heewi e danngal ngal.

Ko nde ɓe njotii Jamñaayɔ ndee Hawo fini, wayi no koyɗoowo nii. **Kuɓeeje** kese ɗee, pomuuji ɗii e otooji keewɗi ɗii kaawii mo. O ummii o y'eewi gorgolaajo oo, oon moosi woni e faamnude mo. Eɓe ɓura **ɓallaade** laamorgo leydi ndii tan, sukaaɓe ɓee ina beydoo haaweede. Eɓe laaɓaa wonde maa ɓe ndañ ko ɓe **kaaltoyi** so ɓe kooti wuro. Nde ɓe naati gaaras Boomaresee, Hammadi sooyinii Eduwaar e baaba mum ina ndarii e damal ngal. ʼBe kaalaniino baaba Haaruna wonde maa ɓe njaɓɓo ɓe. Hade maɓɓe yottaade, ɓe noddii gorgolaajo oo ko ina wona laabi joyi. Nde ɓe njippii, Eduwaar e baaba mum tawti ɓe, ɓe **njaɓɓondiri**, ɓe pa'i damal gaaraas too. Nde ɓe njalti, ɓe naatni bagaas oo e oto baaba mum Eduwar, ɓe kucci Mermoos. Laawol ngol ɓe ndewi ngol, waɗii haa Ndakaaru beydii haawde sukaaɓe ɓee.

Otoo oo dogi seeda kadi, be njottii Mermoos, galle Eduwaar en.

Sukaabe bee ina njeeba no galle oo wayi yoodde nii. Ko hubeere raneere jogiinde **jimme**. E damal galle ngal, ebe tutii heen ledde kokko tokoose ina ngonndi e fuloraaji cukkudi. Nde be naati nder galle oo, ko Misel e yummum njabbii be, mbismii be. Seele, rawaandu mabbe nduu, fuddii **wofde**, Eduwaar hartii ndu, ndu deyyi, endu yeewa hobbe bee. **Sooyru** nani e nder kippu mum ina sirka ellee jabbotoonu hobbe. Nde be naati e saal hee, sukaabe bee buri dañde kaawisa sabu njoodndam. Fotooje e taabe joodde na cinke nder saal hee. Bale dee ina ñaantiraa nate joodde. Tele mawdo nana heedi bannge ñaamo ina ballii ko nanndi e seen misik.

Naamne

- 1 Hol to Hammadi e Hawo njahata e hol ko nawi ɓe toon ?
- 2 Mbele ko baaba Haaruna tan yetti yamiroore jahgol sukaaɓe ɓee ? Hol ko hollirta ko kaal-ɗaa koo ?
- 3 Hol ko wadi neene Kuro resndude sukaaɓe ɓee goggo mumen Pennda ?
- 4 Hol ko woni miijo maa e ko neene Kuro wasiyii sukaaɓe ɓee koo ? Laɓɓitin jaabawol maa ?

Waabiliire

Waabiliire

Hannde janngetaake, sukaabe bee nana mbaɗa fukubal to **dingiral**, ene ndiddondira. Asamaan **niɓɓidii**, betti yimbe, balwi kurum, henndu doolnundu wutti, wuudi, ndu ummini punndi haa suɗɗi wuro ngoo. Ndiwri ndii fof dogi yiiloyii **cabbuli** mu'en. Henndu nduu ina dillina leɗɗe, ina sammuna cate majje, baramlefi ina caakoo. Nguleeki beydii wi'i jaw. Jawdi wuro ndii ina wulla, hakkunde kuunaali e meenaali, **kullel** heen kala ina dog'a yiilaade to ɗuwii. E oon sahaa rewbe ummiiɓe luumo Pete, ina teloo e oto nawnoodo ɓe. Moni kala ina etoo ɗaɗɗe e ndiyam ɗam. Henndu nduu majjinii ngaynanteeri Yero. Omo dog'a banngeeji fof ngam renndinde ndi kadi. Giyaali asamaan ina nanee to woɗɗi ellee unngaango mbaroodi, eɗi njahdi e maje tay'nooje berɗe. Ellee hay gooto heddaaki e laabi ɗii, yimbe fof ɗuwoyii e nder galleeji.

Nde henndu ustii, baade ndiyam gadane puɗɗii toɓɓitde. Boyaani tan tobo beydii, leydi ndii heewi ndiyam woni e **walwaltude**. Laabi ɗii kala keewi ndiyam. Sammba e goomu mum mbaɗi feere haa boccitii jinnaabe mumen. Ebe **puñcinoo** e mbeelon no **mbaakon** nii. Ebe ndiwa, ebe **ndoyyoo**. Sahaa kala ebe mbaɗa baydi-yagga. Won e maɓɓe ɓe hay gooto waawaa heɓtinde. Yoga e maɓɓe jeese mu'en mbayliima haa kulɓinii no bonɗo ɲari nii. Aysata, parwudo njaayɓe oo, wi'i hay gooto daɗataa ɗum. Omo wa'i tan no ñewre wootere e nder barme. Wutte e wudere oolde o boorninoo, ina moddi ɓakke haa hawri.

Nde goggo Cillo tini wonde Sammba alaa to suudu sukaaɓe, o yɛɓti **paraseewal**. O diirani dingiral ngam yiiloyaade mo.

Nde o sooyinii sukaaɓe ɓee tan, o wulli, o **eewnii** ɓe : « Ɗum mi haɗii on ɗum laabi keewdi. Kon mbeelon, huunde kala ina wona heen. Oɗon mbaawi heɓde heen kala ñawu. Ngoppee pijirlooji mon ɗii ndewon ɗoo **njofoyon** ! Aan Aysata, so en njettiima galle, maa a anndu haaju maa alaa heen. » Nde Aysata nani haala neene mum tan yoori daande, woyi. O roondii juude, o yaabani galle, o wi'i : « Ɗum fof ko sobde tan naatni mi heen. Caggal hannde, mi fellitii ma mi **ɗoofto** konngol jinnaaɗo. »

Nde juurti haa woni waktu e feccere, tobo ngoo fudfdii ustaade, ina wisa. Colli dñi e gertoode dee ngoni e fortude **bibje** ina pidɗoo. Edi **cirka** edi noddondira. Kenal buubkal woni e wifde. Buubol ngol fudfdii. Yimbe fof tinii wonde nguleeki burtuki kii **eggii**. Ella oo tan, woni ko henndu nduu e ndiyam ɗam mbonnii ko heewi e wuro hee. Feccere e jeere ndee heewi del ndiyam. Ko e oon bannge yeeyooɓe lidɗi bee njoodotonoo. **Hooreejo** maɓɓe oo, Jeynaba Jallo wi'i ɓe wonde ɓe eggat palaas oo haa Sappoor pompiyee'en mbecca ndiyam ɗam. Ko ndeen feere ɓe ɓamdi hade godɗum.

Yimbe wuro ngoo fof piɓi anniya wallude ɓe haa ɓe ngegga.

Sappoor pompiyee'en njettii ko subaka law. 'Be ngaddi kamiyoŋaaji loode mawde dīdi ngam **buucaade** ndiyam dam. Heen dīdo e maɓbe ko rewbe. Gooto, oo ko njool baleejo, joom banndu seeda, keddiido oo ko **naawo** cewdo mo gite butte daneeje.

Ellee ko kanko ardii be, sabu so o haalii, heddiibe be gonata ko wi'de : « Eeyi seef ! » 'Be naatnii rakkolaaji dīi e ndiyam dam, be kuɓbi masiŋ pompe oo, be puɗɗii foodde ndiyam dam. To neddo woni kala ina nana **iidaango** majji. Booyaani tan ndiyam fudɗii ustaade. Joom wuro ngoo yeewi Jeynaba, moosi, o wi'i mbo : « A jaaraama. »

Nde ndiyam dam **hori**, gardiido sappoor pompiyee'en totti joom wuro kayitaaji e kudol. Joom wuro siifi dī, o yetti be, be kuɓbi otooji maɓbe, be njahi ladde. Sappoor en bee ko fotbe teddineede.

Bonannde tobo ngoo haadaani tan e jeere ndee. **Sakketaaji** baaba Demmba fof njanii. Baaba Demmba ko bofo. Koyngal makko tayi ko e aksidaa. Ko o jafdo hoddiro Alla.

Boofdugol makko haadaani mo yahde gese walla nehde jawdi makko e toppitaade besngu makko. Kanke e joom suudu makko koddi. Bidfo makko debbo gooto ina jannga iniwersitee. Rawane bidfo gorko gooto naatii soldataagal. Sukaabe wuro ngoo fof ndarii darnde tiidnde ngam wallude mo. Be ngummii subaka law, be ndartni **doosde** dee fof, be kabbi sakket oo, hade **alansaraa** yonde. Nde be ngasni, joom suudu baaba Demmba rokki be ñiiri e kosam kam e kenkelibaa. Baaba Demmba yetti be, duwii yo be ndutto to galleeji mabbe e jam.

Godɗo mo tobo ngoo tampini ko Yero mo ñalel mum heddii ladde haa jooni. Ngeel ñalel noddirttee ko Jarga, ko kannigel buri yoodde etee ngel dañaaani tawo lebbi jeetati. Ko kannigel buri yoodde e ñalon kon fof. Engel haari, nguru nguu ina ranwi tal, waɗi pate baleeje. Raabi, binngel Yero tokosel, ko Jarga tan yidi. O jabaani hay wottaade, o wi'i tan ko **alaa e sago** sehil makko arta.

Yero waawataa yiiloyaade Jarga tawo, sabu tobo muusngo ngoo. Nde tobo **siilti**, o naati ladde kanko e miñiiko Siley. So ñale ngee waalii ladde tan, **pobbi** kirtoo nge. No o buri wodɗiroyde e nder ladde kala, bernde Yero ina beydoo ñawde. Be mbirtii baangel ina weelti e cate lekki **nawde**. Nde gaynaako e miñum benni tan saay-saay oo weddii be aalundere ñaami ndee. Siley ruttii, fa'i e maggel tan, ngel majji. Yero wi'i yoo Siley yaawno sabu jooni naange muta.

Yero e miñum njettiima jooni sara weendu mawndu, hay gooto waawaa nande sabu **ñaakaali** paabi. **Boynaaru** nani yara oya banng'e. Yero'en njettii do ndu woni e yarde doo tan ndu dogi, ndu naati e ladde. Siley wi'i Yero : « Njahen yeewen Jarga to hudo mawko too. » O miiyii wonde Jarga ina waawi waalde nder, etee hay gooto waawaa dum yiide. Doon tan portaabal yero soni, o nootii joom suudu makko Raamata. Oon wi'i : « Ngoppee njiilaw oo hankadi, Jarga feeñii, nani humaa galle Saalif Seen. Saalif wi'i ñalel ngel naatnoo ko e nammbu makko. Ko ndeen Yero'en nduttii, pa'i galle Saalif. »

Nde 6e njettii 6e tawi Jarga ina humaa e **manngoowi** e hakkunde galle hee. Nde Jarga yi'i joomum fudfii **huunde** ina foodtoo. Ellee ngel yidi ko tayde boggol ngol.

Nde ɓe njettii galle Saalif ɓe calmondiri, o bismii ɓe. Galle oo ko jaajɗo, keewɗo leɗɗe baɗɗo **kuɓeeje** ɗiɗi **kucondirɗe**, manngoowi mawki ina e hakkunde galle hee. Hade yeewtere ndee fudɗaade Saalif noddi joom suudu mum Diboor e dow teeyre yoo ar tawtoree. Saalif haalanii ɓe, e nder yeewtere deeyɗe, yoodɗe ko ñale ngee bonni e nammbu mum. Ngel yul sakket oo, ngel ñaami lekkon manngo **tutanookon**, bonni keddiikon kon. O ɓeydi heen wonde kullel anndaa ndiga, ko joom mum foti ɗum reende hade lorɗe godɗo. Saalif joofni haala mum tan, Diboor yɛɓti konngol, haali ko yoodi. Yero yɛɓti konngol, weltanii Saalif kam e joom suudu mum Diboor. On ndeeyɗii hakkillaji amen, on njabɓoriima min yeewtere newiinde. Nde ɗum fof ɓenni, o yaafnii Saalif, o anndini mo wonde ko kanko tooɗi. Kono o woondi wonde o anndaa hol no Jarga waɗi haa heddii caggal nde ɓe kootata galle.

Nde ɓe ngaccondiri hakke, ɓe nduwii, Saalif totti Yero Jarga, nawi galle mum.

Dille jahdufe e waabiliire ndee koliirii ko heewi e gedfe wuro ngoo. Ngoo wuro, siinci ngo ko seerereebe bee. Ngo dañi ko duubi teemedere. Fari Seen siinci doo ko adii nde Fari Soh ina tawta mo kañum e koreeji mum.

‘Be koddi kodgol njoodngol.

Ko ñii galleeji ñiñi njibini teemedere e noogaas galle ngondo e wuro ngoo hannde.

Ballondiral e jukkere endam wonnde e wuro hee feeñii e fannuuji keewdi. Nde yeeyoobe liñi be eggata ndee, be teelaani. Nde baaba Demmba dartinta sakket mum, sukaaabe wuro ngoo mballii mo haa o weltii no feewi.

Ko wañi koo hakkunde Saalif e Yero ko e jam tan sakkitii. Wuro ngoo wonii yeru moyfo.

Gonndugol joodngol, jam duumiido kam e ballondiral ngonii kisal wuro ngoo.

Naamne

- 1 Hol ko joli wuro Fari en ?
- 2 Hol 6e joljole dee buri tampinde ?
- 3 Hol ko wadi nde sappoor en ngasni ndee, kuccani ladde ?
- 4 Hol ko njanngu-daa e ndee winndannde e no yimbe poti hodiinde ?